Mikael Hidén

PERUSTUSLAKIVALIOKUNTA 7.11.2017 KELLO 10.00
HE 101/17 vp laiksi vaalilain muuttamisesta

Lainmuutoksen keskeisenä tarkoituksena on tehdä äänioikeutetuille, jotka pysyvästi asuvat ulkomailla tai vaalien aikana tilapäisesti asuvat tai oleskelevat ulkomailla, mahdolliseksi äänestää yleisissä vaaleissa kirjeitse ulkomailta. Perustuslakivaliokunta toimii asiassa valmistelevana valiokuntana. Valiokunnan tehtävä on siten periaatteessa kaksijakoinen: valiokunta hoitaa mietintövaliokunnalle asian valmistelussa täysistunnolle kuuluvat tehtävät , mutta joutuu samalla väistämättä, vaikka ehkä julkilausumatta, ottamaan kantaa ehdotuksen perustuslainmukaisuuteen, sen hyväksyttävyyteen perustuslain kannalta. Minusta lakiehdotus ei kummassakaan suhteessa anna aihetta merkittäviin huomautuksiin. Esitän kuitenkin joitakin lyhyitä perustuslain yhdenvertaisuusnormiin liittyviä kommentteja ja mainitsen pari yksityiskohtaa, joissa säännösten sisältöä on ehkä vielä syytä harkita.

- - - - - - -

Esityksen perusteluissa todetaan (mm. s. 28) ehdotetun kirjeäänestyksen helpottavan niiden ulkomailla asuvien äänioikeutettujen mahdollisuuksia äänestää, jotka asuvat kaukana äänestyspaikkkana toimivista edustustoista, ja tällä tavoin parantavan heidän yhdenvertaisuuttaan (lähempänä edustustoja asuviin ja) Suomessa asuviin äänioikeutettuihin nähden. Ehdotus kiistatta edistää tällä tavoin yhdenvertaisuutta käytännön äänestämismahdollisuuksissa. Asian merkitystä korostaa se, että kysymys on perustulaissa nimenomaan taatun (PL 14 §) ja kansanvaltaisuuden kannalta keskeisen oikeuden toteuttamismahdollisuuksista käytännössä. Esityksen tavoitteiden tällainen myönteisyys perustuslain kannalta ei toisaalta merkitse sitä, että tämän kaltainen muutos olisi jotenkin perustusalain vaatima tai että nykyistä normitilannetta voitaisiin tältä kannalta pitää perustuslain kanssa ristiriitaisena.

Esityksen säätämisjärjestysperusteluissa (s. 28) viitataan myös siihen, että ehdotetun muutoksen johdosta ulkomailla asuva äänioikeutettu voisi äänestää kirjeitse kotonaan, mutta Suomessa asuvan äänioikeutetun tulisi edelleenkin mennä ennakkoäänestyspaikalle tai vaalipäivänä äänestyspaikalle äänestämään. Kohdassa kuitenkin katsotaan, että ehdotus ei aseta kokonaisuutena arvioiden Suomessa asuvia ja ulkomailla asuvia äänioikeutettuja merkittävässä määrin erilaiseen asemaan ja viitataan samalla siihen, että kirjeäänestysoikeuden antamiselle nimenomaan ulkomailla asuville äänioikeutetuille on painavat perusteet. Säännösten yksityiskohtien hiomiseen saattaa olla aihetta, mutta lähtökohta on tässä mielestäni selvä: kirjeäänestysoikeus voidaan yhdenvertaisuusnormia loukkaamatta antaa ulkomailla asuville äänioikeutetuille , vaikka sitä ei anneta Suomessa asuville äänioikeutetuille. Tällaiseen menettelymahdollisuuksien erilaisuuteen on riittävän painavat, yhtäältä käytännön äänestämisoikeuden toteuttamiseen ja toisaalta erityisesti vaalituloksen luotettavuuden turvaamiseen liittyvät syyt.

- - - - - - -

Esityksen perusteluissa on eri kohdissa kuvattu riskejä, joita vaalisalaisuudelle ja äänestäjän valinnan vapaudelle voi aiheutua tilanteessa, jossa äänestäminen ei tapahdu vaaliviranomaisen valvonnassa. Nämä riskit lienee kuvattu riittävän seikkaperäisesti. Minusta perusteluissa ei sen sijaan ole onnistuttu osoittamaan, millä perusteilla tai minkälaisten tekijöiden johdosta voidaan kuitenkin katsoa, että epäkohtatilanteet jäävät käytännössä merkitykseltään niin vähäisiksi tai poikkeuksellisiksi , että ne eivät rasita luottamusta vaalijärjestelyihin. Tällaiseksi perusteeksi ei voi käydä se, että äänestäjälle säädetään velvollisuus huolehtia ”itse” vaalisalaisuutensa ja vaalivapautensa säilymisestä (66 d §). (Perustelutkaan, s.17, eivät oikein näytä luottavan tällaiseen takeeseen.) Minusta olisi aiheellista, että mietintövaliokunta vielä vaalimenettelyjen asiantuntijoiden avustuksella arvioisi ehdotettujen säännösmuotoilujen asianmukaisuutta vaalivapauden ja vaalisalaisuuden turvaamisen kannalta.

En ole vaalisäännöstöjen asiantuntija. Mainitsen kuitenkin pari kohtaa, joissa minusta jää jotenkin epävarmaksi , kuinka hyvin ehdotettu järjestely toimii käytännössä ja kuinka hyvin se on omiaan ylläpitämään vaalivapautta ja vaalisalaisuutta ja myös luottamusta vaalimenettelyyn.. Ehdotetun 66 g §:n mukaan kunnan keskusvaalilautakunnan on ”vaalisalaisuus säilyttäen” avattava hyväksytyt kirjeäänestyksen vaalikuoret, leimattava niissä olevat äänestysliput ja suljettava leimatut äänestyliput 50,1 §:ssä tarkoitettuihin vaalikuoriin. Kirjeäänestyksen lähetekirjeessä on 66 d §:n mukaan oltava kahden sivullisen

henkilön allekirjoitukset ja vakuutukset. Näille henkilöille asetetaan säännöksessä tiettyjä vaatimuksia. Kunnan keskusvaalilautakunnassa tarkastetaan 66 g §:n mukaan näiden allekirjoitusten olemassaolo , mutta perustelujenkaan (s.27) mukaan keskusvaalilautakunnalla ei olisi käytännössä mahdollisuuksia tutkia allekirjoitusten ja niihin liitettyjen tietojen aitoutta. Ehdotetun 66 g §:n mukaan kirjeäänestys olisi jätettävä huomioon ottamatta mm., jos kirjeäänetyksen lähetekuoreen tehtyjen postitus- ja lähetysmerkintöjen perusteella ” ei voida varmasti vakuuttua siitä”, että kuori on postitettu tai lähetetty ulkomailta. Säännöksen perusteluissa, s.26 , käytetään vähemmän vaativaa kuvausta ”... jos kirjeäänestyksen lähetekuoresta ei voi päätellä sitä, että se on postitettu...”.

Perustelujen mukaan (s. 20) on esitysluonnoksesta saaduissa lausunnoissa ministeri Tarasti katsonut, että – jos uudistuksen käyttöönottoon päädytään – uudistuksen ei kuitenkaan tulisi koskea kuntavaaleja, koska kuntavaalit ovat kaikkein haavoittuvimmat vaalit, jos esimerkiksi väärinkäytöksiä tapahtuu. Valtiollisista vaaleista voitaneen sanoa, että muutaman äänen eroilla ei tyypillisesti ole vaikutusta vaalin lopputulokseen. Kuntavaaleissa tilanne on toinen. Ainakin pienemmissä kunnissa voi muutaman äänen ero ratkaista valituksi tulemisen. - Esityksen perusteluissa on (s.18 ja 19 taitteessa) kuvattu ehdotuksen vaikutusta vaalivarmuuteen. Merkitystä voisi tässä olla jo äänestäjistä riippumattomilla seikoilla, esimerkiksi postin toimivuudella eri maissa. Tässä yhteydessä ehkä merkittävämpiä ovat kuitenkin väärinkäytöstilanteet ja mahdollisuudet väärinkäytöksin vaikuttaa vaalin lopputulokseen. Joitakin väärinkäytösmahdollisuuksia on kuvattu perusteluissa sivun 19 ylälaidassa. Jo näin kuvatut toimet näyttävät viittaavan mahdollisuuteen vaikuttaa kuntavaalien lopputulokseen. Kohdassa todetaan: ”Vaikka nämä riskit ovatkin osin teoreettisia, niitä ei käytännössä voida poistaa.” On sinänsä epätodennäköistä, että vaalit tulisivat tällaisen väärinkäytöksen seurauksena uusittavaksi jossakin kunnassa. Toisaalta jo perustellut epäilykset siitä, että vaalijärjestelyjä on saatettu väärinkäyttää, olisivat haitallisia vaalijärjestelmään kohdistuvan luottamuksen kannalta. - Minusta ehdotuksen mukanaan tuomat mahdollisuudet vaikuttaa vilpillisesti kuntavaalin lopputulokseen ovat sillä tavoin merkittävät , että on syytä vakavasti harkita miniseri Tarastin esittämää ajatusta kuntavaalien jättämisestä tämän lainmuutoksen ulkopuolelle.